

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

Relaties in de klas

Een longitudinaal onderzoek naar de voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

Masterthesis Clinical Child, Family and Education Studies

Universiteit Utrecht

Auteur: Irene C.W. Gijzen

Studentnummer: 4058852

Begeleider: Dr. Cathy van Tuijl

Tweede beoordelaar: Dr. Ilona Friso-van den Bos MSc

Datum: 4 juli 2018

Abstract

This longitudinal study examines the predictive value of the teacher-child relationship on popularity of 4- to 6-year old children, simultaneously and over time. Gender is examined as a possible moderating factor. Teachers filled out a teacher-student relationship questionnaire, by which information is obtained about the dimensions closeness and conflict. Popularity is assessed by teachers as well, by using the scale (un)popularity. The questionnaires have been filled out three years in a row. The results show that conflict has a predictive value for popularity simultaneously measured. This relation is negative. Closeness only has a predictive value for popularity at the second testing moment. This found relation is positive. Over time for closeness nor for conflict, a predictive value on popularity is found. Gender barely appeared to have a moderating effect. Only the relation between conflict and popularity at the third testing moment was moderated by gender. It is important that more longitudinal research is done on this topic in the future.

Keywords: Teacher-child relationship, closeness, conflict, popularity, gender

Samenvatting

Deze longitudinale studie onderzoekt de voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen, zowel gelijktijdig als over tijd. Ook wordt onderzocht of geslacht mogelijk een modererende werking heeft. Leerkrachten hebben de Leerkracht-Leerling Relatie Vragenlijst ingevuld, waarmee informatie is verkregen over de dimensies nabijheid en conflict. Ook populariteit is door leerkrachten beoordeeld met behulp van de schaal (im)populariteit uit het Cohort Onderzoek Onderwijs Loopbanen. De vragenlijsten zijn drie jaar op rij afgenomen. Uit de resultaten blijkt dat conflict op alle drie de meetmomenten een voorspellende waarde heeft op gelijktijdige populariteit. Er is sprake van een negatief verband. Bij nabijheid geldt de voorspellende waarde alleen op meetmoment 2, waarbij er sprake is van een positief verband. Over tijd heen is er voor zowel nabijheid als conflict geen voorspellende waarde voor populariteit gevonden. Daarnaast bleek geslacht nauwelijks een modererende werking te hebben. Alleen de relatie tussen conflict en populariteit op meetmoment 3 wordt gemodereerd door geslacht. Het is van belang dat er in de toekomst meer longitudinaal onderzoek gedaan wordt naar de voorspellende waarde van leerkracht-leerling relaties op populariteit.

Kernwoorden: Leerkracht-leerling relatie, nabijheid, conflict, populariteit, geslacht

Introductie

Vanuit de gehechtheidsbenadering wordt de relatie tussen kinderen en volwassenen gezien als de basis van de ontwikkeling van het kind (Hamre & Pianta, 2001; Jellesma, Zee, & Koomen, 2015; Verschueren & Koomen, 2012). Het gaat bij deze benadering om een duurzame, affectieve band die exclusief is. Ouders zijn de primaire hechtingsfiguren van het kind, maar ook leerkrachten kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de ontwikkeling en prestaties van een kind (Onstenk & Tanck, 2006). Er zijn verschillende factoren die een rol kunnen spelen bij het schools functioneren van leerlingen. Zo kunnen de relatie tussen leerkracht en leerling en tussen leerling en leeftijdsgenootjes een rol spelen. Hierbij kunnen ook kindfactoren van invloed zijn. Er is nog weinig bekend over de invloed van de kwaliteit van relaties bij jonge kinderen. Daarom is het van belang om onderzoek te doen naar de samenhang tussen leerkracht-leerling relaties en peerrelaties. Het doel van het onderzoek is om meer te weten te komen over de kwaliteit van relaties om zo mogelijk disfunctioneren tegen te kunnen gaan.

Leerkracht-leerling relatie

De leerkracht-leerling relatie kan worden gekenmerkt door dimensies van nabijheid, conflict en afhankelijkheid (Hamre & Pianta, 2001; Jellesma, Zee, & Koomen, 2015; Verschueren & Koomen, 2012). Bij conflict gaat het om een relatie die wordt gekenmerkt door negativiteit. Bij nabijheid gaat het om een relatie waarbij er sprake is van een warme en open communicatie. Conflict wordt gezien als een risicofactor terwijl nabijheid gezien wordt als een protectieve factor.

Er is al veel onderzoek gedaan naar de leerkracht-leerling relatie. Voorspellers voor de kwaliteit van de leerkracht-leerling relatie zijn eigenschappen van het kind, zoals temperament en geslacht, en de perceptie van leerkrachten over kinderen met deze kenmerken (Rudasill & Rimm-Kaufman, 2009). Jonge kinderen die probleemgedrag laten zien in de klas lopen het risico op meer conflictueuze en minder nabije relaties met hun leerkracht. Het cross-sectioneel onderzoek van Mantzicopoulos (2005) laat zien dat conflicten tussen leerkracht en kind gerelateerd zijn aan probleemgedrag bij het kind. Ook het onderzoek van Silver, Maeselle, Armstrong en Essex (2005), waarbij gebruik is gemaakt van longitudinale informatie, toont aan dat conflicten in de leerkracht-leerling relatie kunnen leiden tot een toename in externaliserend probleemgedrag. Bovendien is er een interactie te zien tussen leerkracht-leerling nabijheid en een afname in externaliserend gedrag. In het longitudinale onderzoek van Doumen en collega's (2008) is bij kleuters gekeken naar de bidirectionele

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen relatie tussen kinderen met externaliserend gedrag en conflicten in de leerkracht-leerling relatie. Uit het onderzoek komt naar voren dat agressief gedrag van kinderen aan het begin van de kleuterschool leidt tot meer conflicten tussen leerkracht en leerling, wat aan het eind van het jaar weer meer agressief gedrag tot gevolg heeft.

Externaliserend gedrag lijkt een voorspellende factor te zijn voor conflict in de leerkracht-leerling relatie. Volgens het onderzoek van Buyse, Verschueren, Doumen, Van Damme en Maes (2008) bestaat het gevaar dat leerkrachten meer conflictueuze relaties vormen met kinderen die externaliserend gedrag laten zien. Het onderzoek laat echter ook zien dat hier geen sprake van hoeft te zijn wanneer een leerkracht emotioneel ondersteunend is. In dat geval blijken kinderen met internaliserend of externaliserend probleemgedrag een kleiner risico te lopen op het ontwikkelen van minder nabije of meer conflictueuze relaties met hun leerkracht. Een positieve leerkracht-leerling relatie kan dus functioneren als een protectieve factor voor kinderen met gedragsproblemen die een risico lopen op het ontwikkelen van aanpassingsmoeilijkheden in school (Hamre & Pianta, 2001).

Peerrelaties

Naast de leerkracht-leerling relaties kunnen ook peerrelaties een belangrijke rol spelen bij het schools functioneren van leerlingen. Een aspect behorende tot het schools functioneren is populariteit van leerlingen. Op dit aspect zal het huidige onderzoek zich richten. Hierbij gaat het om het kunnen opschieten met klasgenoten en het hebben van vrienden. Als kinderen populairder worden is het waarschijnlijk dat ze meer vriendschappen vormen. Om eenzaamheid tegen te gaan blijkt echter uit het onderzoek van Nangle, Erdley, Newman, Mason en Carpenter (2010) dat er beter gewerkt kan worden aan dyadische vriendschappen dan aan het verbeteren van acceptatie door veel kinderen.

Tot op heden is er nog weinig onderzoek gedaan naar de peerrelaties van kinderen tussen de 4 en 6 jaar. Het onderzoek van Perren, Stadelmann, Bürgin en Von Klitzing (2006) heeft zich wel gericht op deze leeftijdsgroep. Uit dit onderzoek blijkt dat kinderen die bepaald gedrag laten zien, zoals hyperactiviteit of sterke emotionaliteit, significant meer te maken hebben met afwijzing van leeftijdsgenoten. Daarnaast is uit een longitudinaal onderzoek gebleken dat kinderen met veel vrienden, populaire kinderen, positievere schoolpercepties ontwikkelen dan leeftijdsgenoten met weinig vrienden. Bovendien is naar voren gekomen dat vroege afwijzing door leeftijdsgenoten zorgt voor een minder positieve schoolperceptie en lagere schoolprestaties (Ladd, 1990).

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

Samenhang tussen leerkracht-leerling relatie en peerrelaties

Er zijn enkele aanwijzingen gevonden voor de samenhang tussen de leerkracht-leerling relatie en peerrelaties. Uit het longitudinale onderzoek van Birch en Ladd (1998) blijkt dat er een negatieve samenhang is tussen antisociaal gedrag tussen leerlingen en een leerkracht-leerling relatie die hoog scoort op nabijheid. Er blijkt een positieve samenhang te zijn tussen antisociaal gedrag tussen leerlingen en een conflictueuze leerkracht-leerling relatie. Ook uit andere longitudinale onderzoeken komt naar voren dat er een bidirectioneel verband is tussen een positieve leerkracht-leerling relatie en een hoge mate van acceptatie door leeftijdsgenoten. Kinderen die ondersteunende, niet-conflictueuze relaties vormen met hun leerkracht, worden beter geaccepteerd door leeftijdsgenoten (De Laet et al., 2014). Daarnaast blijkt er een bidirectioneel verband te zijn tussen slechte leerkracht-leerling relaties en complexe peerrelaties (Howes, Hamilton, & Matheson 1994; Hughes & Chen, 2011). Kinderen die een goede leerkracht-leerling relatie hebben worden over het algemeen beter geaccepteerd dan leerlingen met een slechte leerkracht-leerling relatie. Ook uit het onderzoek van Mercer en De Rosier (2008) komt de wederkerige interactie over tijd tussen leerkracht voorkeur en afwijzing door leeftijdsgenoten naar voren. Naarmate leerkrachten minder affiniteit hebben met leerlingen, blijken deze leerlingen minder peerrelaties te hebben. Dit wordt ook bevestigd in het onderzoek van Howes (2000). Aangezien er nog relatief weinig onderzoek gedaan is naar de voorspellende waarde van leerkracht-leerling relaties op peerrelaties, is het huidige onderzoek zeer relevant.

Geslacht als moderator

Ook naar geslacht als moderator van de relatie tussen leerkracht-leerling relaties en peerrelaties van 4- tot 6-jarigen is nog weinig onderzoek gedaan. Jongens ervaren doorgaans meer conflicten in de leerkracht-leerling relatie en meisjes meer nabijheid. Andersom beoordelen leerkrachten de relatie met meisjes ook vaak hoger in nabijheid dan hun relatie met jongens (Howes, Philipsen, & Peisner-Feinberg, 2000; Jerome, Hamere, & Pianta, 2008). Geslacht is een belangrijk aspect bij het vormen sociale relaties van kinderen. Dit geldt dus zowel voor de leerkracht-leerling relatie als voor de peerrelatie (Hughes & Chen, 2011). Er zijn sekseverschillen gevonden voor de leerkracht-leerling relatie en peerrelaties (De Wilde, Koot, & Van Lier, 2016). Aangezien een positieve leerkracht-leerling relatie een beschermende factor voor gedragsproblemen kan zijn, hebben kinderen met een minder nabije en meer conflictueuze leerkracht-leerling relatie meer kans op het ontwikkelen van gedragsproblemen. Deze gedragsproblemen kunnen een rol spelen bij het vormen van

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen peerrelaties (Baker, 2006; Hamre & Pianta, 2001). Meisjes kunnen in het vormen van peerrelaties nadelige effecten ervaren van een conflictueuze leerkracht-leerling relatie aangezien conflictueus gedrag voor meisjes minder geaccepteerd is dan voor jongens (Ewing & Taylor, 2009).

Huidig onderzoek

In het huidige onderzoek zal gekeken worden naar de voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van leerlingen. Ook zal onderzocht worden of de samenhang in die relaties voor jongens verschilt van die voor meisjes. Zowel de leerkracht-leerling relatie als de populariteit van leerlingen is gerapporteerd door de leerkracht. Het onderzoek wordt verricht bij 4- tot 6-jarigen en zal gebruik maken van de dimensies nabijheid en conflict. De onderzoeksvraag luidt als volgt: In hoeverre voorspelt de leerkracht-leerling relatie verschillen in populariteit van 4- tot 6-jarigen, zowel gelijktijdig als over tijd?

De deelvragen die beantwoord zullen worden zijn: In hoeverre voorspelt conflict respectievelijk nabijheid op meetmoment 1, 2 en 3 verschillen in de populariteit van 4- tot 6-jarige leerlingen op meetmoment 1, 2 en 3? Modereert geslacht de relatie tussen populariteit en conflict respectievelijk nabijheid? De volgende hypotheses, behorende bij de onderzoeksvraag, zijn opgesteld:

- 1) Verschillen in populariteit worden gelijktijdig positief voorspeld door nabijheid.
- 2) Verschillen in populariteit worden gelijktijdig negatief voorspeld door conflict.
- 3) Verschillen in populariteit worden longitudinaal positief voorspeld door nabijheid.
- 4) Verschillen in populariteit worden longitudinaal negatief voorspeld door conflict.
- 5) Geslacht modereert de relatie tussen nabijheid en populariteit.
- 6) Geslacht modereert de relatie tussen conflict en populariteit.

Aangezien in de huidige literatuur weinig bekend is over de sterkte van de voorspellende waarde, wordt er bij hypotheses 1 tot en met 4 alleen een verwachting over de richting van de voorspellende waarde uitgesproken. Bij hypotheses 5 en 6 wordt er bij gebrek aan onderzoek geen expliciete verwachting uitgesproken over de richting waarin de relatie wordt gemodereerd.

Methode

Participanten

De verzamelde data komen uit een eerder onderzoek naar preventie van schooluitval genaamd Preventie in de Keten. Voor het werven van participanten is gebruik gemaakt van

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen een getrappt wervingssysteem. Schoolbesturen hebben hun toestemming gegeven, alvorens er een subsidieaanvraag ingediend is. Na toekenning van de subsidie zijn binnen de besturen scholen geworven. Vervolgens hebben de deelnemende scholen middels een brief ouders toestemming gevraagd voor deelname aan het onderzoek. De leerlingen zijn afkomstig van 13 verschillende scholen. Alleen leerlingen van wie de ouders met het onderzoek ingestemd hebben zijn meegenomen. In dit onderzoek wordt alleen cohort 1 (groep 1-3) gevolgd. In tabel 1 zijn de beschrijvende statistieken van de steekproef te zien. De verdeling jongens-meisjes is op alle drie de meetmomenten nagenoeg gelijk.

Tabel 1. *Beschrijvende gegevens cohort 1 op meetmoment 1, 2 en 3*

Meetmoment	Jongens	Meisjes	Totaal
Meetmoment 1	50,5% (n=106)	49,5% (n=104)	210
Meetmoment 2	51,5% (n=124)	48,5% (n=117)	241
Meetmoment 3	51,25% (n=123)	48,75% (n=117)	240

Procedure

Leerkrachten van de gevolgde leerlingen hebben elk najaar vragenlijsten ingevuld over individuele leerlingen. De ingevulde vragenlijsten zijn verwerkt met behulp van SPSS 19.

Meetinstrumenten

Leerkracht-Leerling Relatie Vragenlijst (LLRV). De LLRV (Koomen, Verschueren & Pianta, 2007) is een zelfrapportage vragenlijst die de perceptie van leerkrachten aangaande hun relatie met individuele leerlingen meet. De vragenlijst is gebaseerd op de Amerikaanse vragenlijst Student-Teacher Relationship Scale (STRS) (Pianta, 2001). De schalen conflict en nabijheid zullen gebruikt worden. Voor beide schalen worden hoge betrouwbaarheden (Cronbach's alpha's > .85) gerapporteerd (Koomen, Verschueren, Van Schooten, Jak, & Pianta, 2012). De begripsvaliditeit is volgens de COTAN goed. De criteriumvaliditeit is niet onderzocht. Een voorbeelditem van de schaal conflict is: 'Dit kind en ik lijken voortdurend strijd met elkaar te leveren'. Een voorbeelditem van de schaal nabijheid is: 'Ik heb een hartelijke, warme relatie met dit kind'. Beide schalen bestaan uit 5 items. De antwoordschaal per item loopt van 1 tot en met 5, waarbij 1 staat voor 'helemaal onwaar' en 5 voor 'helemaal waar'. Op de conflictschaal geldt dus dat er veel conflicten zijn bij een score van 4 of 5. Een score van 3 of lager betekent dat er gemiddeld tot weinig

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen conflicten zijn. Op de nabijheidsschaal geldt dat er een grote mate van nabijheid is bij een score van 4 of 5. Bij een score van 3 of lager is er sprake van een gemiddelde tot lage mate van nabijheid (Koomen, Verschueren & Pianta, 2007).

(Im)populariteit. In het Cohort Onderzoek Onderwijs Loopbanen (COOL) is de schaal (im)populariteit, die beoordeeld wordt door de leerkracht, opgesteld (Driessen, Mulder, & Roeleveld, 2010). In het onderzoek zijn kinderen van 5 tot 18 jaar oud gevolgd in hun schoolloopbaan. De schaal, bestaande uit 3 items, heeft een hoge betrouwbaarheid (Cronbach's $\alpha = .86$). De antwoordschaal per item loopt van 1 tot en met 5, waarbij 1 staat voor 'helemaal onwaar' en 5 voor 'helemaal waar'. Een score van 4 of 5 op deze schaal houdt in dat de leerling volgens de leerkracht impopulair is. Een gemiddeld tot lage score van 3 of lager betekent dat de leerling populairder is. Een voorbeelditem van de schaal impopulariteit is: 'Ik kan goed opschieten met klasgenoten'. Aangezien het om de schaal impopulariteit gaat zal dit item gehercodeerd moeten worden.

Analyseplan

Alvorens de analyses uitgevoerd worden, zullen de ingevoerde data gecontroleerd worden en zullen schalen met behulp van een means functie worden berekend. Ook de betrouwbaarheid van de schalen wordt gecontroleerd. Vervolgens zullen de assumpties die gelden voor lineaire regressies gecontroleerd worden. Daarna zullen er meervoudige regressieanalyses uitgevoerd worden waarbij peerrelaties verklaard worden door conflict en nabijheid, zowel gelijktijdig als over tijd. Ook wordt er gelijktijdig en over tijd een regressieanalyse uitgevoerd met conflict als afhankelijke variabele, verklaard door peerrelaties. Hetzelfde geldt voor nabijheid als afhankelijke variabele. Bij de analyses over tijd wordt gecorrigeerd voor de afhankelijke variabele op een eerder meetmoment. Vervolgens wordt een moderatoreffect bekeken aan de hand van de opname van een interactieterm in de regressieanalyse.

Assumpties

Alvorens de analyses uitgevoerd konden worden zijn de data gecontroleerd op fouten en missende gegevens en zijn de voorwaarden voor regressievergelijkingen gecontroleerd. Er bleken een aantal outliers te zijn. Om te zien of deze van invloed zijn op het gemiddelde is er een vergelijking gemaakt tussen de mean en de 5% trimmed mean. Er bleek nauwelijks een verschil te zijn, wat betekent dat de outliers weinig invloed hebben op het gemiddelde. Daarnaast blijkt er geen sprake van multicollineariteit te zijn aangezien alle correlatiewaarden

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

onder de 0.9 zijn. Dit betekent dat de verklarende variabelen in het regressiemodel niet sterk gecorreleerd zijn. Bovendien kan er alleen bij populariteit gesproken worden van een normale verdeling. De verdeling van de schaal conflict is rechtsscheef en de verdeling van de schaal nabijheid blijkt linksscheef te zijn. Bij een steekproef met deze grootte is het echter niet heel erg dat er niet bij alle drie de schalen sprake is van een normale verdeling (Field, 2013).

Resultaten

Beschrijvende gegevens

In tabel 2 zijn de beschrijvende gegevens van de variabelen weergegeven.

Tabel 2. *Beschrijvende gegevens meetmoment 1, 2 en 3*

Variabele	n	M (SD)	minimum	maximum
Conflict mm1	210	1.59 (.67)	1.00	4.20
Conflict mm2	241	1.48 (.61)	1.00	3.40
Conflict mm3	240	1.53 (.65)	1.00	4.40
Nabijheid mm1	210	4.10 (.55)	2.60	5.00
Nabijheid mm2	241	4.04 (.57)	2.40	5.00
Nabijheid mm3	240	3.98 (.65)	1.00	5.00
Populariteit mm1	210	3.19 (.32)	2.33	4.67
Populariteit mm2	241	3.28 (.35)	2.33	5.00
Populariteit mm3	240	3.28 (.32)	2.33	4.33

Populariteit wordt gelijktijdig voorspeld door nabijheid en conflict (hypothese 1 en 2)

Om een uitspraak te kunnen doen over de eerste twee hypothesen, is met behulp van multiële regressieanalyses onderzocht in welke mate nabijheid en conflict populariteit van leerlingen voorspellen op gelijktijdige momenten. Uit de regressiemodellen blijkt nabijheid geen goede voorspeller te zijn voor gelijktijdige populariteit bij leerlingen (tabel 3). Alleen op meetmoment 2 is er sprake van een positief significante voorspeller ($\beta = .20, p < .01$). Voor meetmoment 2 geldt dus dat een hoge mate van nabijheid een hoge mate van populariteit voorspelt.

Conflict blijkt een betere voorspeller te zijn voor gelijktijdige populariteit (tabel 3). Op alle drie de meetmomenten is er sprake van een negatief significante voorspeller. Dit betekent dat een hoge mate van conflict op zowel meetmoment 1, 2 als 3 een lage mate van populariteit

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

op hetzelfde meetmoment voorspelt. Het percentage verklaarde variantie in populariteit door conflict en nabijheid is op alle drie de meetmomenten echter wel laag. Op meetmoment 1 wordt 10% van de variantie door conflict en nabijheid verklaard, $F(2, 198) = 10.70, p < .001$. Op meetmoment 2 wordt 20% van de variantie door conflict en nabijheid verklaard, $F(2, 237) = 30.33, p < .001$. Op meetmoment 3 wordt 18% van de variantie door conflict en nabijheid verklaard, $F(2, 236) = 25.40, p < .001$. Op alle drie de meetmomenten geldt dus dat er sprake is van een zwakke voorspellende waarde.

Populariteit wordt longitudinaal voorspeld door nabijheid en conflict (hypothese 3 en 4)

Om een uitspraak te kunnen doen over de derde en vierde hypothese, is met behulp van multiële regressieanalyses onderzocht in welke mate nabijheid en conflict populariteit van leerlingen over tijd voorspellen. Kijkend naar de voorspellende waarde van nabijheid en conflict voor populariteit over tijd heen, zijn er geen significante effecten gevonden (tabel 3). Leerlingen die minder nabijheid of meer conflicten met hun leerkracht ervaren, blijken een jaar later dus niet minder populair te zijn. De covariaat op meetmoment 3 blijkt echter wel significant te zijn ($\beta = .16, p < .05$). Dit betekent dat populariteit tussen meetmoment 2 en 3 relatief stabiel is. Kinderen die op 5-jarige leeftijd populair zijn blijken dit dus op 6-jarige leeftijd ook nog vaak te zijn. Er is hierbij echter ook sprake van een zwakke voorspellende waarde, $F(2, 232) = 11.37, p < .001$.

Tabel 3. *Regressieanalyses afhankelijke variabele populariteit en onafhankelijke variabelen nabijheid en conflict op meetmoment 1, 2 en 3 met populariteit op eerder meetmoment als covariaat*

	Populariteit mm1			Populariteit mm2			Populariteit mm3		
	B	SE B	Beta	B	SE B	Beta	B	SE B	Beta
Covariaat populariteit mm1/mm2	-	-	-	.10	.08	.09	.14	.06	.16*
Nabijheid mm1	-.02	.05	-.03	.00	.05	.00	-	-	-
Nabijheid mm2	-	-	-	.13	.04	.20**	-.01	.04	-.01
Nabijheid mm3	-	-	-	-	-	-	.04	.03	.09
Conflict mm1	-.16	.04	-.33***	-.01	.05	-.03	-	-	-
Conflict mm2	-	-	-	-.19	.04	-.33***	.01	.04	.02
Conflict mm3	-	-	-	-	-	-	-.19	.03	-.39***

Noot. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

Geslacht modereert de relatie tussen nabijheid en populariteit en tussen conflict en populariteit (hypothese 5 en 6)

Uit de niet-significante interactieterm voor nabijheid op alle drie de meetmomenten blijkt dat de relatie tussen nabijheid en populariteit niet wordt gemodereerd door geslacht. Er is dus geen verschil tussen jongens en meisjes in de voorspellende waarde van nabijheid op populariteit

Uit de niet-significante interactieterm voor conflict op meetmoment 1 en 2, blijkt dat ook de relatie tussen conflict en populariteit op deze meetmomenten niet gemodereerd wordt door geslacht. Er is op deze meetmomenten dus geen verschil tussen jongens en meisjes in de voorspellende waarde van conflict op populariteit. Op meetmoment 3 is er sprake van een negatieve significante interactieterm, $F(4, 238) = 14.62, p < .05$ (tabel 4). De relatie tussen conflict en populariteit op meetmoment 3 wordt dus gemodereerd door geslacht. De relatie tussen conflict en populariteit is voor meisjes sterker dan voor jongens.

Tabel 4. *Regressieanalyse moderatie-effect onafhankelijke variabele conflict en moderator geslacht voor afhankelijke variabele populariteit op meetmoment 3*

	B	SE B	Beta
Constante	3.38	.14	
Conflict mm3	-.15	.04	-.30***
Nabijheid mm3	.03	.03	.06
Geslacht	.26	.10	.41*
Geslacht*conflict mm3	-.16	.06	-.42*

Noot. $R^2 = .20$ * $p < .05$, ** $p < .01$, p*** $< .001$

Discussie

In dit onderzoek is gekeken naar de voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen, zowel gelijktijdig als over tijd. Hierbij is ook onderzocht of geslacht een modererende werking heeft op de relatie tussen populariteit en conflict respectievelijk nabijheid. Er is nog weinig onderzoek verricht naar de mogelijke invloed van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van deze jonge doelgroep. Ook de eventuele modererende werking van geslacht op de leerkracht-leerling relatie en peerrelaties is nog weinig onderzocht. Wanneer bekend is dat de leerkracht-leerling relatie van invloed is op populariteit van leerlingen, kunnen leerkrachten hier meer aandacht aan besteden om

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen peerrelaties te bevorderen. Vroege vriendschappen zijn namelijk van groot belang voor de latere ontwikkeling, het functioneren en de mogelijkheid tot aanpassing (Erwin, 1993). Bovendien speelt afwijzing door leeftijdsgenoten een rol bij de ontwikkeling van gedragsproblemen en emotionele problemen in zowel de kindertijd als de adolescentie (Deater-Deckard, 2001). Door het aangaan van een positieve leerkracht-leerling relatie kunnen leerkrachten een goede ontwikkeling bevorderen (Pianta & Ryan, 2002).

Allereerst is onderzocht of populariteit gelijktijdig wordt voorspeld door nabijheid en conflict. Verwacht werd dat populariteit door nabijheid positief voorspeld zou worden. Alleen op meetmoment 2 bleek er sprake te zijn van een matig positieve significante voorspellende waarde van nabijheid op populariteit. De hypothese *Verschillen in populariteit worden gelijktijdig positief voorspeld door nabijheid* wordt dus verworpen.

Voor conflict werd verwacht dat populariteit hier negatief door voorspeld zou worden. Op meetmoment 1 was er sprake van een zwak negatieve significante voorspellende waarde van conflict op populariteit. Op meetmoment 2 en 3 was er sprake van een matig negatieve voorspellende waarde van conflict op populariteit. Dit betekent dat een hoge mate van conflict op zowel meetmoment 1, 2 als 3 samenhangt met een lage mate van populariteit op hetzelfde meetmoment. Deze uitkomst is in overeenstemming met eerder onderzoek (Howes, Hamilton, & Matheson 1994; Hughes & Chen, 2011). De hypothese *Verschillen in populariteit worden gelijktijdig negatief voorspeld door conflict* wordt dus aangenomen.

Dat nabijheid gelijktijdig alleen op meetmoment 2 populariteit voorspelt en conflict op alle drie de meetmomenten populariteit voorspelt komt mogelijk doordat de vragenlijsten ieder jaar door een andere leerkracht werden ingevuld en nabijheid meer een leerkrachtafhankelijke variabele is dan conflict. Het hebben van nabije relaties met leerlingen heeft namelijk grotendeels met de kwaliteit van de leerkracht te maken en niet zozeer met de leerling zelf. Een leerkracht zal zijn best doen om met alle leerlingen een goede band op te bouwen, maar ervaart met de ene leerling nou eenmaal meer conflicten dan met de andere leerling. Het ontstaan van conflicten tussen leerkrachten en leerlingen is meer afhankelijk van persoonskenmerken van het kind. Dat er op meetmoment 2 wel een significant voorspellende waarde van nabijheid op populariteit is gevonden lijkt dus toeval te zijn. Ook uit eerder onderzoek is gebleken dat conflict meer invloed heeft op populariteit dan nabijheid (Baker, 2006; Hamre & Pianta, 2001; Ladd, Birch, & Buhs, 1999).

Vervolgens is onderzocht of populariteit *over tijd* voorspeld wordt door nabijheid en conflict. Op basis van eerder onderzoek werd verwacht dat verschillen in populariteit longitudinaal positief voorspeld zouden worden door nabijheid en negatief door conflict

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen (Birch & Ladd, 1998; Howes, 2000). Uit de resultaten blijkt echter dat er geen significante effecten over tijd zijn van conflict respectievelijk nabijheid op populariteit. Leerlingen die minder nabijheid of meer conflicten met hun leerkracht ervaren, blijken een jaar later dus niet minder populair te zijn. De covariaat populariteit op meetmoment 2 blijkt op meetmoment 3 daarentegen wel significant. Dit geeft aan dat kinderen die op 5-jarige leeftijd populair zijn, dit op 6-jarige leeftijd ook nog vaak blijken te zijn. Dat de covariaat populariteit op meetmoment 2 op meetmoment 3 wel significant is komt mogelijk doordat kinderen een stabielere status verwerven in de klas naarmate ze ouder worden. De hypothesen *Verschillen in populariteit worden longitudinaal positief voorspeld door nabijheid* en *Verschillen in populariteit worden longitudinaal negatief voorspeld door conflict* worden dus verworpen.

Dat de resultaten *over tijd* niet overeenkomen met eerder onderzoek, komt mogelijk door het gebruik van verschillende meetinstrumenten. In het huidige onderzoek is gebruik gemaakt van ingevulde vragenlijsten door één informant. In het onderzoek van Howes (2000) is naast vragenlijsten als meetinstrument ook gebruik gemaakt van observaties in de klas. Dat er geen significant verband is gevonden komt mogelijk ook doordat kinderen op jonge leeftijd nog minder stabiele vriendschappen hebben en doordat peerrelaties op jonge leeftijd een minder belangrijke rol spelen dan op latere leeftijd (Rubin, Bukowski, Parker, & Bowker, 2008).

Als laatste is gekeken naar geslacht als mogelijke modererende factor tussen populariteit en nabijheid respectievelijk conflict. Uit de resultaten blijkt dat de voorspellende waarde van nabijheid op populariteit niet wordt gemodereerd door geslacht. Voor de voorspellende waarde van conflict op populariteit is er alleen op meetmoment 3 sprake van een modererende werking van geslacht. Meisjes die veel conflicten hebben blijken minder populair te zijn dan jongens met een grote hoeveelheid conflicten. Wanneer meisjes weinig conflicten hebben blijken ze populairder te zijn dan jongens met weinig conflicten. Deze uitkomst bevestigt het onderzoek van Ewing en Taylor (2009) waarin gesteld wordt dat meisjes met conflictueuze leerkracht-leerling relaties nadelige effecten kunnen ervaren bij het vormen van peerrelaties. Bij jongens worden conflicten eerder als 'stoer gedrag' gezien. Dat er alleen op meetmoment 3 sprake is van een negatieve significante interactieterm, komt mogelijk doordat peerrelaties op jonge leeftijd een minder belangrijke rol spelen dan op latere leeftijd. De hypothesen *Geslacht modereert de relatie tussen nabijheid en populariteit* en *Geslacht modereert de relatie tussen conflict en populariteit* worden dus verworpen.

Om antwoord te geven op de onderzoeksvragen kan gesteld worden dat populariteit gelijktijdig dus voornamelijk door conflict verklaard wordt en niet door nabijheid. Over tijd

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

hebben nabijheid noch conflict een voorspellende waarde voor populariteit. Ook blijkt dat geslacht nauwelijks de relatie tussen populariteit en conflict respectievelijk nabijheid modereert. Alleen bij conflict op meetmoment 3 is hier sprake van.

Het huidige onderzoek heeft een aantal beperkingen. Allereerst is de verkregen informatie afkomstig van één informant, namelijk de leerkracht. Het oordeel van de leerling over de leerkracht-leerling relatie en met name over zijn of haar eigen populariteit kan heel anders zijn dan het oordeel van de leerkracht, maar is in het onderzoek dus niet meegenomen. In vervolgonderzoek is het belangrijk om gebruik te maken van meerdere informanten. Zo kan observatie bijvoorbeeld ingezet worden wanneer je te maken hebt met een jonge doelgroep, zoals in het huidige onderzoek, waarbij het lastig is om vragenlijsten af te nemen. Een andere beperking van het huidige onderzoek is dat persoonskenmerken zoals temperament en sociale vaardigheden niet meegenomen zijn. Deze kenmerken hebben invloed op de manier waarop iemand in staat is om relaties te onderhouden en zijn dus ook van invloed op de leerkracht-leerling relatie en peerrelaties. Deze kenmerken zouden in vervolgonderzoek meegenomen kunnen worden.

Een sterkte van het onderzoek is dat het een longitudinaal onderzoek is. Hierdoor kunnen er uitspraken gedaan worden over voorspellende waarden over tijd. Daarnaast is de onderzochte populatie, 4- tot 6-jarigen, in deze context nog weinig bestudeerd. Naar aanleiding van het huidige onderzoek kan geadviseerd worden om op de lerarenopleiding meer aandacht te besteden aan hoe om te gaan met temperamentvolle leerlingen en aan hoe om te gaan met conflicten met leerlingen. In de toekomst is het van belang dat er meer onderzoek gedaan wordt naar dit onderwerp om zo nog meer duidelijkheid te krijgen over de invloed van leerkracht-leerling relaties.

Referentielijst

- Baker, J. A. (2006). Contributions of teacher-child relationships to positive school adjustment during elementary school. *Journal of School Psychology, 44*, 211-229.
- Birch, S. H., & Ladd, G. W. (1998). Children's interpersonal behaviors and the teacher-child relationship. *Developmental Psychology, 34*, 934.
- Buyse, E., Verschueren, K., Doumen, S., Van Damme, J., & Maes, F. (2008). Classroom problem behavior and teacher-child relationships in kindergarten: The moderating role of classroom climate. *Journal of School Psychology, 46*, 367-391.
- Deater-Deckard, K. (2001). Annotation: Recent research examining the role of peer relationships in the development of psychopathology. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines, 42*, 565-579.
- Driessen, G., Mulder, L., & Roeleveld, J. (2010). Cohortonderzoek Cool5-18. *Technisch rapport basisonderwijs, tweede meting, 11*.
- Erwin, P. (1993). *Friendship and peer relations in children*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Ewing, A. R., & Taylor, A. R. (2009). The role of child gender and ethnicity in teacher-child relationship quality and children's behavioral adjustment in preschool. *Early Childhood Research Quarterly, 24*, 92-105.
- Field, A. (2013). *Discovering Statistics Using SPSS (3e druk)*. London: SAGE.
- Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2001). Early teacher-child relationships and the trajectory of children's school outcomes through eighth grade. *Child Development, 72*, 625-638.
- Howes, C. (2000). Social-emotional classroom climate in child care, child-teacher relationships and children's second grade peer relations. *Social Development, 9*, 191-204.
- Howes, C., Hamilton, C. E., & Matheson, C. C. (1994). Children's relationships with peers: Differential associations with aspects of the teacher-child relationship. *Child Development, 65*, 253-263.
- Howes, C., Phillipsen, L. C., & Peisner-Feinberg, E. (2000). The consistency of perceived teacher-child relationships between preschool and kindergarten. *Journal of School Psychology, 38*, 113-132.
- Hughes, J. N., & Chen, Q. (2011). Reciprocal effects of student-teacher and student-peer relatedness: Effects on academic self efficacy. *Journal of Applied Developmental Psychology, 32*, 278-287.

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

- Jellesma, F. C., Zee, M., & Koomen, H. M. Y. (2015). Children's perception of the relationship with the teacher: Associations with appraisals and internalizing problems in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology, 36*, 30-38.
- Jerome, E. M., Hamre, B. K., & Pianta, R. C. (2009). Teacher-child relationships from kindergarten to sixth grade: Early childhood predictors of teacher-perceived conflict and closeness. *Social Development, 18*, 915-945.
- Koomen, H. M. Y., Verschueren, K., & Pianta, R. C. (2007). *Leerling Leerkracht Relatie Vragenlijst-Handleiding*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Koomen, H. M. Y., Verschueren, K., Schooten, E. van, Jak, S., & Pianta, R. C. (2012). Validating the Student-Teacher Relationship Scale: Testing factor structure and measurement invariance across child gender and age in a Dutch sample. *Journal of School Psychology, 50*, 215-234.
- Ladd, G. W. (1990). Having friends, keeping friends, making friends, and being liked by peers in the classroom: Predictors of children's early school adjustment. *Child Development, 61*, 1081-1100.
- Ladd, G. W., Birch, S. H., & Buhs, E. S. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: Related spheres of influence? *Child Development, 70*, 1373-1400.
- Laet, S. de, Doumen, S., Vervoort, E., Colpin, H., Leeuwen, K. van, Goossens, L., & Verschueren, K. (2014). Transactional links between teacher-child relationship quality and perceived versus sociometric popularity: A three-wave longitudinal study. *Child Development, 85*, 1647-1662.
- Mercer, S. H., & DeRosier, M. E. (2008). Teacher preference, peer rejection, and student aggression: A prospective study of transactional influence and independent contributions to emotional adjustment and grades. *Journal of School Psychology, 46*, 661-685.
- Perren, S., Stadelmann, S., Bürgin, D., & Klitzing, K. A. I. von (2006). Associations between behavioral/emotional difficulties in kindergarten children and the quality of their peer relationships. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 45*, 867-876.
- Mantzicopoulos, P. (2005). Conflictual relationships between kindergarten children and their teachers: Associations with child and classroom context variables. *Journal of School Psychology, 43*, 425-442.
- Nangle, D. W., Erdley, C. A., Newman, J. E., Mason, C. A., & Carpenter, E. M. (2003). Popularity, friendship quantity, and friendship quality: Interactive influences on

Voorspellende waarde van de leerkracht-leerling relatie op populariteit van 4- tot 6-jarigen

- children's loneliness and depression. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 32, 546-555.
- Pianta, R. (2001). Student-teacher relationship scale—short form. Lutz, FL: Psychological Assessment Resources.
- Pianta, R., & Ryan, B. (2002). Enhancing relationships between children and teachers. *Canadian Journal of Early Childhood Education*, 9, 121.
- Rubin, K. H., Bukowski, W. M., Parker, J. G., & Bowker, J. C. (2008). Peer interactions, relationships, and groups. *Child and Adolescent Development: An Advanced Course*, 141-180.
- Rudasill, K. M., & Rimm-Kaufman, S. E. (2009). Teacher-child relationship quality: The roles of child temperament and teacher-child interactions. *Early Childhood Research Quarterly*, 24, 107-120.
- Silver, R. B., Measelle, J. R., Armstrong, J. M., & Essex, M. J. (2005). Trajectories of classroom externalizing behavior: Contributions of child characteristics, family characteristics, and the teacher-child relationship during the school transition. *Journal of School Psychology*, 43, 39-60.
- Verschueren, K., & Koomen, H. M. Y. (2012). Teacher-child relationships from an attachment perspective. *Attachment & Human Development*, 14, 205-211.
- Wilde, A. de, Koot, H. M., & Lier, P. A. van (2016). Developmental links between children's working memory and their social relations with teachers and peers in the early school years. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44, 19-30.